

**Bir Ermeni Anarşist:
Aleksander
Atabekyan**

HyeTert

Aleksander Movsesi (Moiseevich) Atabekyan 2 Şubat 1868'de Çarlık Rusyası'nın Dağlık Karabağ Bölgesinin Suşi şehrinde doğdu. Baba, doktor Movses Atabekyan soyluluk ünvanına sahip olan varlıklı biri. Babası gibi doktor olan kızkardeşi, Suşi'de Taşnaksutyun Partisi'nin kurucu üyelerinden. A. Atabekyan da babası ve kız kardeşinden sonra ailenin üçüncü doktoru olmak üzere, 1886'da Suşi'deki lise mezuniyetinden sonra tıp okumak için Cenevre'ye geliyor.

Alexander-Atabekian 1889 yılında Cenevre'de sosyal demokrat "Hınçak" partisine katılır ve Ermeni sosyalist Avedis Nazarbekyan¹

¹ AVEDİS NAZARBEGYAN, (1866 Tiflis – i 939 Moskova) siyasi kişilik, aktivist Hınçak partisi kurucularından. Tahsilini Tiflis ve Petersburg da tamamladıktan sonra Sorbon üniversitesinden mezun oldu. 1886-87 senelerinde Mıgırđıç Portukalyan'ın [Portukalyan 1876'da kurulan Araratyan Cemiyetinin kurucularındandır].Armenya dergisinde görev aldı, sonrasında fikirleri uyuşmadığı için ayrıldı ve Cenevre'de sosyalist fikirleri on planda olan kuruluşlarda görev aldı. 1887 senesinde Kafkasyalı Ermeni gençlerle beraber "Hınçak isminde bir gazete ve partisini kurdu. Ermenistan'ın kurtuluşu ve Osmanlı baskısına son vermesi ve özgür bir Ermenistan kurmayı hedefledi. Marksist düşüncüyü yaymak için "Sosyalist kütüphane" başlığı altında kitaplar yayınladı. K. Marx, F Engels, G. Plekhanov ve diğerlerinin kitaplarını neşretti. O tarihlerde Kağapar (Fikir), Abdag (Tokat) dergilerini Atina'da ve sonrasında da yayınları Londra'da sürdürdü. Kitap-

tarafından çıkartılan aynı isimli “Hınçak” (Çan) gazetesinde gönüllü dizgici olarak çalışır ve bir sosyalist olarak, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki ve Kafkasya’daki Ermenilere yapılan katliam, baskı ve sürgünlere karşı etkin bir mücadele sürdürür.

Peter Kropotkin’in 1879’da ‘Le Revolté’ gazetesinde yazdığı, bireysel ve kollektif isyan eylemlerini teşvik eden, grevlerin ayaklanmaya dönüştürmedeki önemini vurguluyan makaleleri, Elisée Reclus tarafından derlenerek 1885’te Paris’te ‘Bir Asinin Sözleri’ olarak yayınlanır. Bu risale, dönemin genç anarşistlerinin ellerinden düşmemekteydi. Aleksander Atabekyan da 1890’da ‘Bir Asinin Sözleri’ni okuduktan sonra anarşist-komünist hareketle yoğun bir ilişkiye geçecektir. Max Nettlau, Ermenice anarşist yayınların tanınmasının (1891-1894), Atabekyan’ının özverili çalışmasıyla gerçekleştiğini yazıyor.

Atabekyan Rusya, Paris ve İtalya’daki anarşistlerle ilişki kuruyor. Malatesta, Merlino, Galleani, Schicchi ve Ettore Molinari ilk tanıdığı anarşistler

larını neşrettiği ünlü kişilerle salisen tanıştı. Bunlardan, Lafarkin, Şahumyan ve Lenin gibi isimlerle görüştü. 1923 de Paris ten ABD ne geçti ve taraftarlarıyla ilgilendi, çalışmalarım devam ettirdi ve 1934 senesinde Sovyetler Birliğine döndü.

olacak. Daha sonra uzun süre mektuplaşacağı Kropotkin, Max Nettlau, Stoianoff, Jaques Grave, J. Gross'la tanışacaktır. 1 Mayıs 1890'da Paris'teki eylemlerinden dolayı polis takibatına uğrayan Luigi Galleani, P. Stoianoff, Elisée Reclus, Cenevre'ye gelerek Atabekyan'la buluşuyorlar.

Atabekyan, dönemin anarşistlerinin merakla tanışmak istedikleri Kropotkin'le, 1891'de Londra'da buluşarak, Güney Rusya'da oluşan ilk anarşist gruba Rusça risaleleri basma ve ulaştırmayı üstleniyor. Cenevre'ye döner dönmez Bakunin'in, Rusça 'Paris Komünü' ve 'Devlet Düşüncesi'nin birinci cildini, Rusya'ya göndermek üzere basıyor.

Atabekyan'ın yayınladığı broşürlerin, Ermeni göçmenler içinde yaygın bir dolaşımı oluyor. Güney Kafkasya ve Balkanlardaki dağıtımı, Paris'ten sürgün edildikten sonra Bulgaristan'a gelen Stoianoff tarafından organize ediliyor. Jason Adams da, Atabekyan'ın risalelerinin Türkiye'deki Ermeni devrimci hareketleri içinde yaygın bir dağıtımının olduğunu yazıyor.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermeni katliamlarının (Sason, Samsun, Zeytin...) sürekli ve kitlesel bir hal alması Atabekyan'ı çok etkileyecektir. Max Nettlau "...1895'lerde yaşananlar Atabekyan'ı o kadar hu-zursuz etmişti ki, bildiğim kadarıyla anarşist faaliyetlerine devam edemeyecek duruma gelmişti "der.

Atabekyan, Ermeni liberterlerin kendi adlarına ilk defa yazdıkları bir bildiriye, 1896'da Londra'daki Sosyalist Enternasyonal'e gönderiyor (Liberterlerin hâlâ EDF içinde mi, yoksa bağımsız bir anarşist grup olarak mı örgütlendikleri bilinmiyor. Liberterlerin bu bildirisiyle aynı zamana denk gelen, benzer söylemler içeren EDF'nin bildirisi de Amsterdam Kongresi'ne gönderiliyor).

Atabekyan, tıp öğrenimini Lyon ve Paris'te devam ettirerek, 1896'da Cenevre'de anjin üzerine yazdığı doktora teziyle mezun oluyor. Daha önce Paris'teki anarşist faaliyetlerinden dolayı verilmiş olan sürgün kararının tebliğ edilmesiyle Avrupa'yı terk ederek, önce Bulgaristan'a daha sonra da onaltı yıl kalacağı İran'ın Reşt bölgesine gidiyor.

1896 ve 1917 yılları arasında Kuzey İran'da bir doktor olarak çalıştı; İmparatorluk Rus Ordusu 1914 dan 1917. Rus Sivil Savaşı'ndan sonra ordunun dağılması üzerine, yine Kropotkin'in araya geldi ve Şubat Devrimi'nden sonra Moskova aktif bir anarşist olmuştur. O liberter hareketin anarko-kooperatif eğilimi temsil eden 1919-1923, anarşist dergi Poci editörü olarak görev yaptı. Atabekian sosyal-devrimciler ve Bolşevikler eleştirdi ve Ekim devrimine karşı makaleler yayınladı. Kropotkin'in ölümünden sonra diğer kıdemli anarşistler ile Kropotkin'in Müzesi kuruldu. Atabekian 1930'larda

tutuklandı ve 1940 yılında bir çalışma kampında öldüğü sanılmaktadır.

Bulgaristan'da, mektuplarından anlaşıldığı kadarıyla bir veya iki sene kalıyor. Jason Adams, Atabekyan'ın İstanbul ve İzmir'de kaldığını yazıyor. Atabekyan'a ait daha bir çok belge henüz kamuoyuna açık değil. Atabekyan'a ait belgelerin önemli bir kısmının bulunduğu Amsterdam'daki "Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü" (IISG) Atabekyan'a ilişkin yeni belgeleri kamuoyuna açacak ve bu belgelerin içinde Türkiye'den Max Nettleau'ya (Atabekyan'a ait belgelerin bir kısmı Max Nettleau Papers arşivi içinde toplanmış) gelen mektup ve metinler gibi Atabekyan'la mektuplaşmalar yer alacak.

Atabekyan isminin asıl önemi, Ermeni bir anarşist olarak Osmanlı İmparatorluğu'ndaki "Ermeni Devrimci Hareketi"yle ilişkisi, özellikle de bu hareketin içindeki anarşist ve liberterlerle ilişkisinin olması ve bu coğrafyada yaşamış olmasıdır.

Atabekyan uzun yıllar doktorluk yaptığı Kuzey İran'ın Reşt şehriden 1917'de ayrılarak, Moskova'ya geliyor. İran'daki yıllarına ilişkin, 1984'de IISG'ye gönderilen 'Iran Socialist and Communist Parties, Organization and Groups 1917-1991' adlı raporda, Ermeni komünist Ardeshir Avanesiyan'ın Reşt'te Atabekyan'la tanıştığı, hatta uzun süre Atabekyan'ın eczanesinde çalıştığı ve A. Bükov'un,

Atabekyan'ın 1914 yılının sonlarında Rus ordusuna katılıp, Kafkas cephesinde sahra hastanesi şefi olarak çalıştığını yazdığı, ansiklopedik bilgilerin dışında -şimdilik- başka belge bulunmamaktadır.

Atabekyan, Moskova'da anarşist federasyonun gazetesi 'Anarxia'da Ekim devrimine ilişkin tartışmalara katılır. Ekim devrimini anarşist bir devrime dönüştürme umudunu ve daha sonra Bolşeviklerin iktidar hakimiyetine karşı mücadeleyi içeren 30 makalesi yayınlanır. Kasım 1917'de Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesiyle, Kropotkin "Bu devrimi gömer" sözünü ilk kez, yakın dostu Atabekyan'a söylüyor. Atabekyan 1918'de G. Sandomirsku'yla birlikte, kooperatif tarzı örgütlenmiş, Moskova'nın ilk anarko-kooperatif matbaası 'Poçin'i kurar. Dizgi ve mizanpajını Atabekyan'ın yaptığı Poçin yayınevinden, daha çok kendisinin yazdığı 24 kitap ve risale yayınlar. 1919'da da aynı isimli Poçin (İnisiyatif) dergisi yayınlanır. 11 sayı çıkan Poçin daha çok, Atabekyan'ın her zaman büyük bir hayranlık duyduğu Kropotkin'in mektupları, anıları ve kendisinin Ortadoğu ve Kafkasya'da kaldığı dönemlerdeki gözlemlerini içermektedir.

Ocak 1921'de Dimitrov'daki evinde ağır hasta olan Kropotkin'in yanında dostu ve doktoru Atabekyan vardır. Son nefesine kadar baş ucunda ayrılmaz. Durumu gün geçtikçe ağırlaşan Kropot-

kin, 13 Şubat 1921'de vefat eder. Bolşeviklerin resmi devlet töreni önerisi ailesi tarafından reddedilir. Cenaze töreni, Atabekyan'ın da içinde olduğu, Rusya çapında kurulan anarşist komite tarafından yapılır. Kropotkin'in cenaze töreni, Rusya'da yapılan en büyük ve son anarşist gösteri olur. Bolşevik diktatörlük, Kropotkin'in ölümünden bir ay sonra Kronştad denizcilerinin isyanını kanla bastırır. Rusya genelinde, geleceğin Stalin'inini aratmayacak şekilde anarşistlere karşı temizlik hareketi başlatılır. Çeka'nın (Bolşevik gizli servisi) özel hapishanelerinde onlarca anarşist kurşuna dizilir. Yüzlerce anarşist hapsedilir, Çeçenistan ve Kırgızistan'a sürgün edilir.

Aleksander Atabekyan da bolşevik zulmünden "nasibini" alır. 1920'de Çeka tarafından, basın yasasına muhalefetten dolayı tutuklanır ve altı ay toplama kampı cezası verilir. 1921'de tekrar tutuklandığında, bu defa Kafkasya'ya sürgün cezası alır. Kropotkin'in ailesinin girişimi sonucu sürgün durdurulur. Daha sonra Atabekyan'ın akıbeti ne oldu? Tam bir muamma... Atie van der Horst ve Elly Koen, IISG için hazırladıkları 'Atabekyan Papers' çalışmalarında, Atabekyan'ın 1940'da Sovyet Rusya'da işçi kamplarında öldüğünü; A. Burkov Moskova'da 1933'de öldüğünü; Fransa'daki kaynaklar (Editions de la Librairie Sociale a.g.e)

ve Paul Avrich 'Rus Devriminde Anarşistler' kitabında sürgünde kaybolduğunu; G. P. Maximoff ise sürgünde öldüğünü yazıyorlar. 04.12.1933

Anarşist Kütüphane

HyeTert

Bir Ermeni Anarşist: Aleksander Atabekyan

24.04.2021 tarihinde <https://hyetert.org/2014/10/24/bir-ermeni-anarsist-aleksander-atabekyan/> 'den alındı.

tr.anarchistlibraries.net